

EGY ESZKÖZTELEN PEDAGÓGUS II.

KÖZÖSSÉGGEL ÉS RACIONALITÁSSAL – A FÉLELMEK ELLENÉBEN

TRENCSÉNYI LÁSZLÓ

az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának docense
trenyo@index.hu

„*Robinéni*” – mondták róla szeretettel, ám kissé fölényesen az előttünk járó osztályok – később jeles közéleti személyiségekként feltűnt – tanulói. Nekünk „*Judit néni*” volt – így, egyszerűen. A fiúk szemtelenebbje becézte csak a háta mögött, úgyszintén alapvetően a szeretet határain belül, „*Juditmamának*”. Ebben az igazságtalan az volt, hogy *Székely Róbertné*, *Judit* fiatal asszony volt, amikor osztályfőnökünk lett, bár pedagógus-magatartásában mindig is volt valami anyáskodó, különösen, mert valóságosan fiatal anya volt; gyerekeivel kézen fogva jártunk május elsején a Felvonulás téren, versenyeztünk, hogy a legkisebbet, a csaknem karon ülő Katit melyikünk vehesse a nyakába.

A „becenév váltásnak” van értelmezhető jelentése. *Judit* – mert az a megtiszteltetés ért, hogy kollégaként így szólíthatom – ebben az időszakban, életperiódusban vált – mondhatni szemünk láttára – „felnőtté”, s e felnötté válásnak, önfejlődésnek (ahogyan csúf zsargonban mondjuk mostanában) reflexióiról rendre, hivatásához tartozónak gondolt tudatossággal, már-már zavarba ejtően be is számolt. (Hogy a név váltásban egy férfinév, férje *Sz. Róbert* helyére került a sajátja? Kérem az olvasót, csakis a fenti dimenzióban értékelje, nem tartozik „*Judit néni*” *pedagógus*portréját rajzoló személy tollára, s egy pedagógiai folyóirat olvasóra sem az az egyébként fordulatos, mélyen emberi történet, mely „*Robihoz*” fűzte).

Tartozom még az *időbeli és térbeli koordináták* meghatározásával. Hatvanas évek eleje s a *Radnóti Gimnázium*. Ezek fontos adatok. Bizonyára alapvetően ugyanaz a tudatos és önreflektív humánus jellemezte akkor is, amikor néhány évre rá igazgatóhelyettesként pedagógiai vezető lett egy másik, jó hírű fővárosi gimnáziumban, később kora oktatástechnológiai forradalmának megértőjeként az *Iskolatelevízió* egyik felelős vezetője, majd e, szívesen végzett feladat szerves folytatójaként a Budai Képző AV-studiójának irányítója.

De beszéljünk most a *Radnótiról*. (Más összefüggésben írtam én erről a világról az 50 éves *Radnóti* évkönyvében 2009 elején, amelyet Győri János szerkesztett.)

Judit részese volt annak a döntésnek, mely az akkoriban elhallgatott legendás egykori zsidógimnázium falai közt megszerveződő gimnázium a „Himnusz a béké-

ről” költőjének nevét vegye fel. A döntésnek akkor (is) volt radikális baloldali ellenzéke (kevesellték a mártíriumot egy iskolanévadás motívumaként, a „konszolidáció” „harcos” éveiben valaki mást, aktívabb politikai szereplőt, úgymond harcosabb hőst láttak volna szívesen. Mások meg – mi tagadás (s egyébként szintén lappangó érvrendszerekkel) – a költő származását gondolták iskolanévadásra alkalmatlannak. *Judit* tudta, hogy mit jelent „névadó hősként” *Radnóti Miklós* neve. „Tiszta szavam sose kormozza be a barna füsttel égő félelem” – e vágyban, s a „nem félés” vállalásában világos *pedagógiai*, egyben *politikai* üzenet volt. Hogy e két jelző közül melyik volt ebben az időben *Judit* számára fontosabb? Megkockázatom, hogy a gyermekszeretet, a növendékek tisztelete, vagyis a *pedagogikum* volt a primer érzélem, a primer vállalás, s ez látszott igazolódni (a maga idejében a maga sajátos, ma már tudjuk, hogy különösen ellentmondásos módján) a konszolidációnak tekintett korszak paternalizmusában, a jövőképhez, a jövő ígéretének túlhangsúlyozásához tartozó gyermekközpontúságában. *Judit* ezt a félelemnélküliséget várta a konszolidációtól – volt gyermekkori élménye ama „barna füsttel égő félelemről” – ettől kívánta megvédeni tanítványait. Mindezzel együtt „szelídebb” (humánusabb és demokratább) világ és világkép alakult ki, egyébként, nem kis részt az ő jóvoltából a *Radnóti*ban is, mint a közvetlenül megelőző, a kardos-karcos késő ötvenes évekbéli volt.

Tartalmi középpontjában a *közösség* fogalma állt. Az iskolaethosz és a *Radnóti-kultusz* hálózatba rendezte az iskola tanulói struktúráit. Még arra is volt okos elgondolás, hogy az új első osztálynak harmadikos „ikerosztály” jutott. (Miért szépítem? A megfelelő harmadikos osztály KISZ-alapszervezete vette fel az ifjúsági szervezetbe folyamatosan az „arra érett” elsősöket, s amikor ők is elérték a „kritikus tömeget”: önálló lábra állhattak. Minden politikai tartalomtól függetlenül iskolaközösség-szervező elvnek pompás megoldás volt.) „Ikerosztályunk” aktivistái közül (a véletlen hozta így?) többen készültek etnográfusnak, valóban később jellegzetesen sok néprajztudóst adott a hazai szakmának. Nos, ez a néprajzi érdeklődés (már-már „narodnyikizmus” a maga idejében) bizonyára hozzájárult, hogy az iskola névadója által elsíratott erdélyi festő-barát, *Dési Huber István* legyen az orosz tagozatos osztályhoz tartozó alapszerv névadója. *Dési* a szocialista festőcsoport tagja volt, erős avantgárd hitvallással ötvözve, de egyúttal – *Radnóti*t idézve – a „dési templom, és a dési fák” festője is. Nem véletlenül tódultunk osztályostul *Török Erzsébet* népdalkoncertjeire sem. S még máshoz is vezetett ez a választás, de erről később...

Az *osztályközösség* meghatározó fogalom volt az osztály életében. Mércé *Judit* megszólalásaiban és koordináló tevékenységében. Negyvenegyen voltunk az osztályban. Mára sokan – meg kell vallani – „kipörögvén a fősodorból” kevesebb nosztalgiával emlékeznek erre a normára, mint az egykori – ha nem is szűkös – aktív tagjai. De – s ezt is meg kell vallani – az egykori osztálytagok 40 év után ma is, jóformán első szóra mozgósíthatók közös ügyekre, ha sokfelé vetette is őket a történelem, s egyre gyakrabban szomorú, kegyeletes hívások szólítják egybe a hajdan-

volt osztályt. Ez akkor is tény, a legszebb iskolai identitások mintájának egyike! S ebben *Judit* kovász-szerepe meghatározó volt.

Az osztályfőnöki órák valóban lényeges etikai beszélgetések, valódi diskurzusok voltak, csiszolódhatott közösségfelfogásunk. Akkor is, ha ez a felfogás – ti. az osztályközösségé – arra is alkalmasabb volt, hogy *kisebb* csoportokra vagy az osztálytól független társulásokra hamar a *klikkesedés* bélyegét üsse. Úgy gondolom, s tudom is – hiszen *Judit* egy-egy találkozón ma is megosztja önmagára vonatkozó reflexióit egykori osztályának tagjaival – ezt már ő is árnyaltabban gondolja. (Fentebb már leírtam: *Judit*ot a „felnőtté válás” folyamatában figyelhattuk meg: mi, kamaszgyerekek. S ő ezt vállalta, tudta, pedagógiai eszközként használta. Mondhatnánk – milyen „okosak” lettünk azóta! – *Rogersszel*: „Én-jét alkalmazta mint eszközt”, miközben makulátlanul kongruens volt!)

Nem volt egyedül. A *Radnótinak* ebben a korszakában kristályosodott ki a tanterületnek az a csoportja (*Kovács Endre, Gábor Adél – Juditnak* nemcsak tanár, hanem hajdani osztálytársa – nevét említjük elsősorban), mely elhatárolódott a szektás bürokráciától, a valóságos társadalmi folyamatok felé fordította a tanítványok figyelmét: élénk rokonszenv követte ennek nyomán a feleledő magyar szociográfiát, „Magyarország újrafelfedezését”, olyannyira, hogy *Judit* támogatásával egyenesen *Csoóri Sándor* részvételével mutathattuk be saját szociográfiáinkat, s állt élére maga is falujáró útjainknak, magunkszervezte „osztálykirándulásainknak”. E csoport pedagógiai hitvallásához a másik ember, gyerekmber feltétlen tisztelete tartozott. Tudom, hogy *Judit* „felnőtté válása” állomásaként olyan értelmiségi társaságba járt, ahol a „gyermekbarát iskola” megteremtésén álmodoztak. A meseíró *Petrolay Margit – Horváth János*-tanítvány! – „szalonja” volt ez, *Korein Andor*, de *Török Sándor* maga is megfordult ezeken a beszélgetéseken.

Visszatérve az osztályéletre: más öntevékeny kezdeményezésekre is fogékony volt az osztályfőnök. *Shakespeare*-est, ha a színművészeknek készülő *B. Miklós* kezdeményezte azt, rajzkiállítás több képzőművészpályára készülő osztálytárs munkáiból, orosz novellaparódia betanulása, ha az élenjáró oroszok hozzáláttak. Emlékezetes volt egy nagyszabású kortárs-költői felolvasóest – mellyel aztán „turnézhattunk” lakóhelyére, egy külvárosi „dolgozók iskolájába”. Itt ő másodállásban tanított, de fontosnak tartotta ugyanakkor, hogy mi, a leendő értelmiségiek valóságosan találkozhassunk az eszményített eleven munkásosztállyal.

Kirándulások, iskolaújság, gyermekotthonban vállalt partronázs (önkéntes munka kiváló gyakorlat megannyi pedagógusjelöltnek) mind-mind hozzátartoztak az iskola tradícióihoz igazodó, még is a konkrét kihívásokhoz adaptív módon alkalmazkodó a *Judit* koordinálta osztályélet mindennapjaihoz.

Székely Judit a szaktanár! Meg ne feledkezzünk erről. Biológiát, kémiát tanított, kemény, a teleológiát tagadó evolucionizmussal. (Emlékszem, egy forint büntetést fizetett az osztálypénztárba a felelő, ha valamely élőlény valamely szervére azt mondta: arra *szolgál*.) A természettudományos ismereteknek világkép-megala-

pozó szerepét tartotta fontosnak, a gondolkodásmód megalapozását. Többünk esetében sikerrel. Nemcsak a nagy számban kémiát, biológiát hivatásuknak választók körében. Csaknem ennyien lettünk – nyilván a mintát követve – pedagógusok.

A leírtakból megrajzolható a „hatvanas évek” *Judit néniének nevelésmélete*. De talán még fontosabb, mélyebb hatású volt *didaktikája*! S nem is elsősorban – bár nem lebecsülendő – nyitottsága a modern közvetítőeszközök alkalmazása iránt. A tanévtervezés magasiskoláját tanulhattam tőle. Nem csak érdekes, gondolkodtató, diskurzusszervező óráira emlékszem – bár ebből is meglepően sokra, szuggesztív előadó és kérdező volt, remek óravázlatokat írt-rajzolt a táblára. A tanév *ívére*. Ma is hallom, mondjuk áprilisi szavait: „emlékeztek, amikor egy októberi, decemberi óránkon erről és erről beszéltünk...?” Vagy „erről majd tavasszal tanulunk”. A tanévnek volt *dramaturgiája*, nem csupán egy-egy órának. Ebben a struktúrában a tanárjelöltek – a *Radnóti* ebben az időben vált gyakorló iskolává – órái (lettek volt önmagukban bármilyen színvonalúak, megjegyzem általában nem voltak rosszszak, sok vezetőtanári elemzés, tervezés állhatott mögöttük), szóval a tanárjelöltek órái ennek a *tervezett* tanévnek gyöngysorába igazodtak, s ebben az *egészben* jutottak értelemhez.

1965-ben leérettségiztem. Én is tanári pályára álltam. *Judit* a 10 éves érettségi találkozón adta kezünkbe – annak idején a továbbtanulási laphoz csatolt – jellemzésünket. (Az igazságnak tartozom: volt olyan osztálytársam, aki ma is úgy tudja, ez a jellemzés „kaszálta el” tehetségének megfelelő továbbtanulás elől – ezt azóta „rendezték” egymás között.) Az én „történetemben” a következő elem vált fontosá: *Jóra törekvő* (vagy valami ilyesmi) *ember*... – ez állt egy bekezdés élén. A jellemzést annak idején tantestületi vita emelte határozattá. *Judittól* tudom, az egyik kolléga felcsattant a szöveg hallatán: – *Hát hogy-hogy ember? Hát tanuló...! Judit* kitartott álláspontja mellett. A tanulószerep mellett elsődleges mégiscsak *emberi mivoltunk*. Több, mint jelképes történet. Nem csak az (általam írásaimban oly gyakran kritika tárgyává tett) tradicionális iskola szemléletmódját jelképezi. *Székely Róbertné, Judit* máig érvényes „ars pedagogica”-ját is.